

Zielona Góra, 22.06.2019 r.

dr hab. Alicja Lewicka-Szczegóła, prof. UZ
Instytut Sztuk Wizualnych
Wydział Artystyczny
Uniwersytet Zielonogórski

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgra Tomasza Jurka
pt. ***Ramowanie. Grafika w kontekście konstruowania komunikatu wizualnego***
sporządzona w związku z postępowaniem o nadanie stopnia naukowego doktora w dziedzinie
sztuki plastyczne, dyscyplinie sztuki piękne wszczętym przez Radę Wydziału Grafiki i
Komunikacji Wizualnej Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu.

Pan mgr Tomasz Jurek jest absolwentem Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu, którą ukończył w roku 2008 na Wydziale Grafiki w zakresie grafiki projektowej i warsztatowej. Dyplom magisterski zrealizował pod kierunkiem prof. Mirosława Adamczyka i prof. Grzegorza Nowickiego. Studia doktoranckie podjął w macierzystej Uczelni w 2015 roku, finalizująca je praca doktorska powstała pod opieką merytoryczną promotora dra hab. Macieja Kuraka, prof. UAP. Na podstawie otrzymanych materiałów, na które składają się: pisemna rozprawa doktorska pt. *Ramowanie. Grafika w kontekście konstruowania komunikatu wizualnego*, wizualizacja artystycznego dzieła doktorskiego pt. *LUKA!*, portfolio, wykaz dorobku twórczego w zakresie prac projektowych i artystycznych, wykaz działalności kuratorskiej, organizacyjnej i dydaktycznej mogę stwierdzić, że doktorant jest artystą poszukującym, otwartym na różne rodzaje aktywności, stale pracującym nad swoim rozwojem.

Pan mgr Tomasz Jurek od ukończenia uczelni do chwili obecnej pracuje jako grafik kreatywny i Web designer – przez pierwsze dwa lata w Wielkiej Brytanii, następnie w Polsce. W swoim dorobku projektanta wymienia blisko 30. realizacji. Tworzą je projekty graficzne oraz składy książek i katalogów (5), projekty logotypów i opracowania identyfikacji wizualnej (17), projekty interfejsu stron internetowych (5). 20 pozycji stanowią projekty indywidualne, 7 – to projekty zbiorowe. Wszystkie realizacje wskazują na profesjonalizm autora, jego indywidualne podejście do zadania oraz wrażliwość na formę wizualną, jej

kreatywną rolę i oddziaływanie. Chciałabym tu wyróżnić takie realizacje jak np. projekty graficzne i skład książek: *Artyści złotnicy. Rozmowy o polskiej biżuterii*, *Cafe Royal* czy *Fashion Book Poland*. Pan mgr Tomasz Jurek otrzymał wyróżnienie REBRAND 100® Global Award 2012 w kategorii “notable” za projekt zbiorowy POLMED (Rebranding, opracowanie graficzne materiałów firmowych) / agencja: Fresh Brand Design.

Aktywność w zakresie twórczości artystycznej doktorant wznowił w czasie studiów doktoranckich. Pan Tomasz Jurek komentuje fakt ich podjęcia jako decyzję o powrocie do działań pozaprojektowych. W trakcie studiów nawiązał współpracę z organizacją non-profit *ArtCan* z Londynu, która wspiera młodych artystów w wystawianiu ich prac. Efektem tej współpracy był udział w czterech międzynarodowych wystawach grupowych w Londynie (2016, 2017), na których prezentował prace wykonane w technice offsetu oraz wydruki cyfrowe. Zwłaszcza w jednej z nich pt. *Framing* (2017) odnaleźć można bliski związek ze sposobem myślenia zaprezentowanym w rozprawie doktorskiej i w pracy *LUKA!* W wykazie osiągnięć artystycznych doktoranta figuruje też jego udział w sześciu wystawach zbiorowych w Polsce: *Do rany przyłóż* (Galeria S, UMK w Toruniu 2016), *Public Relations* (UA w Poznaniu, 2017), *Spółdzielnia* (Galeria tymczasowa UAP, 2017), *Touchpoint – Borders and Boundaries* (UAP, Curator’s LAB, 2017) oraz *Pół żartem, pół serio* (Atrium UAP, 2018). Pan mgr Tomasz Jurek pełnił także funkcję współkuratora czterech wystaw prezentowanych w Poznaniu i Katowicach. Dorobek doktoranta uzupełniony jest o osiągnięcia naukowe: realizację zadania badawczego pt. *Kultura wizualna w kontekście przestrzeni publicznej z dotacji MNiSW dla uczestników studiów doktoranckich*, udział w konferencji *Śluszny wybór (?)*. *Kultura wizualna a style życia* zorganizowanej przez Instytut Socjologii UAM, KN Studentów Socjologii UAM oraz CK Zamek w Poznaniu (2016) i udział w konferencji pt. *The Creative City II* zorganizowanej przez Uniwersytet w Ostrawie (2016). Na obu konferencjach Pan Tomasz Jurek wystąpił z referatem pt. *Branding w mieście. Tworzenie miejsc*. Dorobek doktoranta wzbogaca jego zaangażowanie w pracę dydaktyczną: organizacja wystaw prac studentów Pracowni Grafiki – Druku Cyfrowego UAP (2), autorskie warsztaty z zakresu grafiki i marketingu (3), działał również organizacyjnie w KN Doktorantów GRANAT oraz w Samorządzie Doktorantów UAP. Powyższy akapit o charakterze sprawozdawczym nakreśla wszechstronną aktywność Pana Tomasza Jurka w zakresie artystyczno-naukowym, dydaktycznym i organizacyjnym, choć można zauważyć, że jego dorobek twórczy w obszarze artystycznym nie jest duży, co uwydatnia jedynie dwuletni okres tej aktywności (2016-2018), a praca *LUKA!* jest jego debiutancką wystawą indywidualną.

Analiza i ocena rozprawy doktorskiej

Pan Tomasz Jurek przedstawił rozprawę doktorską pt. *Ramowanie. Grafika w kontekście konstruowania komunikatu wizualnego*. Strukturę rozprawy tworzą *Wprowadzenie*, trzy rozdziały: *Rama*, *Antyrama*, *LUKA! (opis dzieła)* oraz *Zakończenie*, spis fotografii i bibliografia. Wprowadzenie do rozprawy przedstawia przedmiot, cel, zakres pracy i metodę badawczą w niej zastosowaną. Autor przyjął jako motto słowa Michaiła Bachtina: *Wśród wypowiedzianych w codziennych okolicznościach słów co najmniej połowę stanowią cudze i przekłada je na konstrukcję oddziaływania grafiki – multiplikowanego obrazu wizualnego niosącego w sobie komunikat, który odbiorca w nieustający sposób reinterpretuje, w zależności od szeroko pojmowanego kontekstu i swoich dyspozycji*. Pan mgr Tomasz Jurek określił jako przedmiot rozprawy doktorskiej *badanie wpływu powielania schematu interpretacji na zachowanie i psychikę człowieka oraz poszerzenie „świadomości framingowej” w kontekście odbioru grafiki – komunikatu wizualnego*. Jako cel pracy artystycznej wyznaczył sobie stworzenie instalacji graficznej, która aktywizuje odbiorcę angażując jego wyobraźnię i kreatywność i wyzwala własną interpretację. Nie jest to cel wyjątkowy, ale wobec podjętej problematyki silnie nacechowanej interdyscyplinarnymi studiami nad zjawiskiem *framingu*, z której czerpie inspirację, według mnie – w efekcie Tomasz Jurek stworzył pewien wizualny model konstrukcji myślowej opartej na postulatcie „świadomości framingowej”. Owa strukturalność i logika dzieła wzmocniona jest wyborem środka wizualnej komunikacji: litery, słowa i tekstu oraz metody i celu ich użycia. Refleksje autora oraz przytoczone w rozprawie cytaty świadczą o tym, że przychyliła się on do postrzegania tekstu (tworzywa dzieła) jako materii bardziej wymagającej niż obraz, w pewien sposób wyabstrahowanej, zakodowanej, skłaniającej odbiorcę do wzmożonej aktywności w celu rozszyfrowania sensów, współtworzenia przez czytanie (Flusser, Dawidek-Gryglicka). Tomasz Jurek podkreśla również, że specyfika odbioru dzieła tekstowego polega na konieczności scalenia dwóch jego wartości: patrzenia na zapis (grafikę tekstu) i odczytywania znaczenia. W rozprawie doktorskiej autor przybliżył dwa pojęcia wywodzące się z teorii *framingu*: rama i antyrama. Czytamy, że rama (*frame*) pojawia się pierwotnie w psychologii kognitywnej w znaczeniu schematu pojęciowego. Autor przeprowadza nas przez liczne przykłady przyjęcia założeń *framingu* w różnych obszarach nauki, m.in.: sztucznej inteligencji, psychologii, lingwistyce, socjologii, antropologii czy medioznawstwie. Sumując poszczególne refleksje: ramowanie to *zdefiniowanie i przyporządkowanie nowych informacji*

*kategoriom uprzednio zdobytego doświadczenia (Pluwak, Rzyska), wybieranie i podkreślanie pewnych aspektów wydarzeń i kwestii oraz tworzenie między nimi związków w celu propagowania określonej interpretacji, oceny lub rozwiązania (Castells, Entman). Natomiast pojęcie ramy definiuje za Lakoffem jako *mentalne struktury, schematy*, które kształtują nasz odbiór rzeczywistości, sposób rozumienia komunikatów jakie do nas docierają. Ponieważ *ramy* poddają się interpretacji – nie są „szczelne” i niezmiennie, *odrywają się od swego kontekstu – zaczynają zrywać same ze sobą* (Butler). Rama (schemat) ma więc charakter relatywny, może stać się antyramą (antywzorcem), jest to status czasowy i podlega ciągłemu procesowi. Należy zauważyć, że autor rozprawy sprawnie i z erudycją porusza się w zawłościach i licznych interdyscyplinarnych odniesieniach do teorii *framingu*, wiąże je też z przykładami twórczości Duchampa czy Zbigniewa Dłubaka. Brakuje mi jednak w treści tej pracy – deklaratywnie związanej z przekazem, tekstem i komunikatem wizualnym – refleksji nad twórczością artystów (poza Stanisławem Dróżdżem), którzy w sprecyzowany i różnorodny sposób posługiwali się językiem i słowem jako środkiem wyrazu. Jestem pewna, że autor rozprawy zna zagadnienia związane z obszarem poezji wizualnej, która w moim przekonaniu stanowi silne tło dla jego pracy artystycznej. Zastanawia mnie w tym kontekście prócz braku szerszych odniesień do twórczości innych artystów związanych z obrazem tekstu i słowa – również w przestrzeni publicznej, nieobecność w bibliografii autorów podstawowych pozycji związanych z tą tematyką (np. P. Rypson, 1989).*

Praca artystyczna pt. LUKA! będąca częścią rozprawy doktorskiej to dzieło przestrzenne – instalacja – usytuowana w pomieszczeniu o charakterze *white cube*. Wizualizacja pracy wsparta jest opisem i pozwala na odczytanie jej struktury zarówno pod względem elementów składowych (plastycznych) jak i ideowych zamierzeń autora. Instalację budują trzy, różniące się pod względem ogólnych cech wizualnych i formy części: uporządkowany w ośmiu liniach tekst na ścianach galerii, przezroczysta skrzynia o proporcjach przeskalowanej książki zawierająca matryce liter oraz dwa egzemplarze publikacji „Manifesty”. LUKA! jest realizacją otwartą i oddziałującą wieloznacznie. Autor w części rozprawy analizującej dzieło pisze: *W swojej pracy artystycznej słowa ujmuję graficznie, tekst jest dla mnie narzędziem plastycznym. Język wydaje się lepszym medium dla myśli niż inne kształty czy dźwięki*. Słowa te w celny sposób charakteryzują obszar zainteresowań i praktyki artystycznej autora. Tekst, litery, słowa były głównym tworzywem wcześniejszych prac: obiektu „Ćwiczenia” (2017) czy animacji „Prosto w twarz” (2018). Ascetyczna forma artystycznej części rozprawy operująca przestrzennym obrazem tekstu

zmyla nas swoją pozorną dostępnością. W istocie jest to realizacja o budowie szkatułkowej, poddająca się wielokrotnym interpretacjom, ćwiczeniom językowym i tekstowym.

Centrum aranżacji – jednocześnie jedynym elementem zacytowanym z codziennej rzeczywistości jest książka „Manifesty”. To publikacja Fundacji Bęc Zmiana z serii „Format P”. Autor dokonał manipulacji usuwając z zawartości książki cały tekst, na który składał się zbiór manifestów artystycznych i aktywistycznych z XX i XXI wieku, pozostawił jedynie elementy graficzne składu. W wyborze autora zwraca uwagę kilka rzeczy – skupienie się na konkretnej (zawierającej teksty ideowe), funkcjonującej w obiegu wydawniczym publikacji, odniesienie się do książki jako faktu oraz praca nad selektywnym potraktowaniem – wymazaniem – zawartości. Znajduję tu pewną zbieżność z praktyką artystyczną Jarosława Kozłowskiego, stosowaną przez niego w pracach analitycznych z lat 70., a zwłaszcza realizacją „Reality”, w której z fragmentu dzieła „Krytyka czystego rozumu” Immanuela Kanta pozostawił tylko znaki interpunkcyjne z zachowaniem źródłowego układu tekstu.

Myśląc o sposobie użycia publikacji „Manifesty”, którą Pan Tomasz Jurek przytacza w dziele doktorskim jako cytat – z identyczną okładką, formatem wydawcy – nie jestem pewna czy jest to zabieg właściwy i w efekcie zbieżny z intencjami autora. W moim odbiorze autor dialoguje po pierwsze z konkretną publikacją Fundacji Bęc Zmiana, której zawartość i redakcyjny układ zmienia przez zabieg usunięcia tekstu, dopiero dalsza interpretacja kieruje mnie do znaczenia zabiegu usunięcia przez autora pracy treści. Pan Tomasz Jurek pisze: *Ponieważ nakład został już wyczerpany, wytwarzam kolejne puste kopie tego pisma, pozostawiając jedynie ilustracjębez wznawiania kolejnego nakładu publikacji, pewne idee mogą zostać zapomniane. ... Powstała luka jest jednak miejscem na pojawienie się nowej treści, nowej idei, nowego wzorca – mojego słowa* (mowa tu o synonimach słowa LUKA odbitych na ścianach). Według mnie oddala się w ten sposób od luki idei wyrażonej przez brak tekstu i idei manifestu jako myśli, a uwydatnia znaczenie powielania, reprodukcji. W moim odczuciu użycie konkretnej książki konstruuje też – chyba w niezamierzony sposób – pracę jako studium przypadku. Odnosi się mocniej do książki jako faktu, przedmiotu upowszechniającego treść, a nie tekstu – idei. Uniwersalizm i reinterpretacyjność *luki* zostaje w mojej opinii osłabiona użyciem publikacji „Manifesty” jako obiektu, na którym artysta operuje.

Drugim elementem pracy jest przezroczysta skrzynia zawierająca przeskalowane matryce liter – są to rozczłonkowane, zdekonstruowane cudze słowa, które mają (cyt.) *kształt, rozmiar oraz kolor*. Są w stanie potencjalnym – możemy je zastosować konstruując dowolne słowa i treści. Duże znaczenie ma ich rozmiar, autor używa matrycy do tworzenia kolejnej

części swojej instalacji – odbija je na ścianie drukując swoją wersję manifestu LUKA! Nie bez znaczenia jest również kształt skrzyni –nawiązujący proporcjami do książki.

Najmocniejszą wizualnie i dominującą w skali wystawy jest szeroka, znajdująca się na ścianach bordiura tekstowa okalająca galerię z trzech stron. Wyszczególniony jest w niej wyraz – LUKA! – pisany w wołaczu wielkimi literami, pozostałe tworzą ciąg wyrazowy zbudowany z kilkudziesięciu synonimów tytułu ułożonych w porządku alfabetycznym, oddzielonych przecinkami. Wielość współwystępujących wyrazów budzi w pewnym sensie bezradność, która co ważne, skłania do bardziej uważnego ich czytania. Synonimiczność zbioru nie buduje jednolitej pod względem znaczeniowej grupy; są one zróżnicowane stylistycznie np. pod względem emocjonalnym, chronologicznym, środowiskowym, budują bliższe, bądź dalsze związki z wyrazem LUKA. Niektóre z nich – wyizolowane – wydają się wręcz pozbawione cech bliskoźnaczności (np. *spierzchnięcie, byk, nora*), dopiero w ciągu wyrazów wzmacniają i uzasadniają swoją obecność. Większość przynosi pejoratywne skojarzenia, buduje niepokój i skłania ku uważności. Istotny wydaje się również sposób czytania tekstu, zaproponowana przez autora kompozycja sugeruje czytanie liniowe. Stosując się do takiej sugestii, tzn. czytając – interpretując – wizualizując znaczenie poszczególnych wyrazów, odnoszę wrażenie przejścia przez niezwykle zmienną, energetyczną i pulsującą ścieżkę skojarzeń i bytów. Może szkoda, że lista nie jest ona udostępniona w wersji audio. Autor pisze: *Słowa uruchamiają obrazy mentalne będące nośnikami treści myślowych. Mój manifest mówi o tych obszarach, w których powinniśmy zachować szczególną ostrożność, wszędzie tam, gdzie może się pojawić luka.* Duże, przeskalowane litery układające się w słowa „otaczające” widza, przywołują w pewnym stopniu twórczość Stanisława Dróżdża, do której odwołuje się autor zauważając, że tekst jest rzeczywistością i „*pisze się*” dalej, niewidzialnie poza pracą.

Zaletą pracy artystycznej LUKA! jest jej potencjalność i kontekstowość. Logiczny wywód przeprowadzony przez autora, znajdujący reprezentacje wizualne (graficzne) w poszczególnych jej elementach nie musi być wcale odczytywany jako struktura linearna. Możemy rekonstruować ją w dowolnym porządku, śledząc poszczególne wątki, wyobrażenia i znaczenia, ponieważ czytamy ją także poza pracą – tekstem.

Konkluzja

Uważam rozprawę doktorską mgr. Tomasza Jurka za interesującą. Przynosi ona rozważania i propozycje oparte na interdyscyplinarnych badaniach z zakresu *framingu*, które transponuje w obszar sztuki. Autor w umiejętny sposób pokazuje możliwości, jakie rodzi

inspiracja tą teorią i analizą współczesnych technik komunikacji wizualnej. Pewne wątpliwości może budzić natomiast rozłożenie akcentów pomiędzy warstwą koncepcyjną a samym przekazem artystycznym. Źródłem tego jest widoczny w refleksjach autora (choć może niezamierzony lub wynikający z niewielkiej objętości rozprawy) dystans wobec dokonań artystów, którzy w ostatnim stuleciu penetrowali w swojej twórczości kwestie języka, tekstu i znaczenia. Pomimo powyższych uwag, uważam, że przedłożona dysertacja przygotowana pod opieką merytoryczną promotora dr hab. Macieja Kurka, prof. nadzw. UAP spełnia warunki rozprawy doktorskiej, a praca artystyczna świadczy o indywidualnym charakterze drogi twórczej. Biorąc pod uwagę dotychczasowe dokonania doktoranta, jego osiągnięcia projektowe i artystyczne, aktywność naukową oraz dorobek dydaktyczny i organizacyjny wnioskuję o nadanie Panu mgr. Tomaszowi Jurkowi przez Radę Wydziału Grafiki i Komunikacji Wizualnej Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu stopnia doktora w dziedzinie sztuk plastycznych, dyscyplinie sztuki piękne.

A. Lemiech-Hucyda